

Η ΘΑΣΟΣ ΣΤΑ ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ (15ος – 19ος αιώνας)

Jovanka Djordjević Jovanović

Σήμερα η Θάσος, το μεγάλο νησί της Μακεδονίας, είναι γνωστή ως πράσινη όαση στα γάργαρα γαλάζια νερά της θάλασσας, αξιόλογο μνημείο της αρχαίας εποχής είτε της περιόδου του χριστιανισμού. Κατά την αρχαιότητα και το μεσαίωνα φημιζόταν για τον ορυκτό της πλούτο και ως εκ τούτου υπήρξε στόχος πολλών κατακτητών (Φοίνικες, Αθηναίοι, Σπαρτιάτες, Ρωμαίοι, Τούρκοι). Ο κόσμος σχετικά αργά ανακάλυψε το νησί αυτό και τις ομορφιές του. Έτσι, η Θάσος από νησί που βρισκόταν εκτός των κύριων θαλάσσιων οδών, νησί το οποίο επί αιώνες σφετερίζονταν οι κουρσάροι, έγινε στόχος ταξιδιών αναψυχής. Πάντως, η Θάσος μνημονεύεται στα οδοιπορικά από τον 16ο και μέχρι τον 19ο αιώνα. Ενδιαφέρον έχει να υπενθυμίσουμε πώς έβλεπαν και πώς έζησαν το νησί αυτό οι αλλοδαποί οδοιπόροι ερευνητές (Pierre Belon, Vasiliji Grigorović Barski, John B.S.Morritt, William Martin Leake, John Galt, Webber Smith, Jean Marie Vincent Audin) κατά τον 17ο και 18ο αιώνα.

Ορισμένοι αλλοδαποί οδοιπόροι-ερευνητές, παρουσιάζοντας τη Θάσο, ασχολούνταν με τη γεωγραφική θέση του νησιού. Ο Γάλλος Jean Marie Vincent Audin ορίζει επακριβώς ότι το νησί Θάσος επεκτείνεται προς βορρά μέχρι την αρχαία Νεάπολη, προς ανατολάς μέχρι την κορυφή της Σαμοθράκης, προς το νότο μέχρι τον Άθωνα και μια ήπια βουνοπλαγιά οδηγεί μέχρι την Καβάλα¹. Ο John B.S. Morrirt στις επιστολές του προς τη μητέρα του και την αδελφή του εκφράζεται και περιγράφει τη Θάσο με ποιητικό ύφος ως ένα απ' τα νησιά τα οποία στολίζουν το πέλαγος². Ο Webber Smith, ταξιδεύοντας από τη Θεσσαλονίκη μέχρι την Κωνσταντινούπολη, επισκέφθηκε το Άγιο Όρος και τη Θάσο. Σύμφωνα με το ενδιαφέρον ενός γεωγράφου και υπαξιωματικού, στις περιγραφές του παρέχει στοιχεία για το ανά-

1. *Jean Marie Vincent Audin* (B. Richard), *Guide des voyageurs en Europe*, Weimar 1802, 209.

2. *John B.S. Morrirt*, *The letters of John B.S. Morrirt of Rokeby descriptive of journeys in Europe and Asia Minor in years 1794-1796*, London 1914, 151-153.

γλυφο του εδάφους της Θάσου, νησιού μεγαλύτερου από τη Σαμοθράκη, με πολλά χαμηλά βουνά και λόφους, τα οποία στηρίζονται το ένα επάνω στο άλλο, με πυκνές φυτείες πεύκων. Ξεχωρίζει το ψηλότερο βουνό Υψάριο, ύψους 3.428 ποδιών³. Ο Άγγλος J. Morritt, κλασικός κατά τη μόρφωσή του, περιηγούμενος την αρχαία κοιτίδα του ευρωπαϊκού πολιτισμού, εντυπωσιάσθηκε και από τους πλούσιους κήπους, οι οποίοι τόνιζαν ιδιαίτερα την πρασινάδα του νησιού⁴.

Ο Ρώσος καλόγερος Vasiliji Grigorović Barski, καθ' οδό προς το Άγιο Όρος, επισκέφθηκε το 1774 τη Θάσο. Σε μία σύντομη περιγραφή σημείωσε την απόσταση της πρωτεύουσας της Θάσου από τις εκβολές των ποταμών Στρυμόνα και Νας (Νέστο), η οποία ανερχόταν στα 60 μίλια και από τη Λήμνο στα 40 μίλια⁵.

Οι οδοιπόροι ερευνητές, οι οποίοι ανεξάρτητα από το σκοπό για τον οποίο επισκέπτονταν τη Θάσο, είτε πάλι ανεξάρτητα από το βαθμό μόρφωσης, ήταν αδύνατο να μην τους εντυπωσιάσει ο φυσικός πλούτος του νησιού. Πρώτα και κύρια τα μάρμαρα, τα οποία θεωρούνται εφάμιλλα των μαρμάρων του Παρνασσού⁶, κατόπιν τα δάση, οι ελαιώνες και οι αμπελώνες⁷. Ο αξιόλογος ορυκτός πλούτος, τα κοιτάσματα χρυσού και πολύτιμων λίθων διαφόρων χρωμάτων ήδη την εποχή εκείνη θεωρούνταν πλέον παρελθόν⁸.

Οι περιγραφές ορισμένων οδοιπόρων ερευνητών μαρτυρούν για την βαθμιαία εκροή του φυσικού πλούτου της Θάσου. Έτσι, άγνωστος περιηγητής σημείωσε ότι στις 26.10.1770 ο ρωσικός στόλος απέπλενε από την Θάσο μεταφέροντας τεράστιες ποσότητες δομικού υλικού⁹.

Η αρχαία κληρονομιά, τα πολλά μνημεία, προκαλούσαν ιδιαίτερο θαυμασμό πολλών οδοιπόρων ερευνητών. Κατά τον Belon, το πιο αξιόλογο είναι ο τάφος του γιατρού του Μεγάλου Αλεξάνδρου «με επιτάφια πλάκα στην ελληνική γλώσσα και με ορισμένα ένθετα σερβικά γράμματα, ούτως ώστε δεν είναι εύκολο να ερμηνευτεί»¹⁰. Τα γράμματα τα οποία δεν μπορούν να ερμηνευτούν, δεν θα μπορούσαν να θεωρηθούν σερβικά, εάν δεν γνωρίζαμε τότε απέκτησαν οι Σέρβοι γραφή και τον

3. Webber Smith, On Month Athos and Monasteries with notes of the rote from Constantinople to Saloniki in june 1836, The journal of the royal geographical society of London 1837, 64.

4. J. B.S. Morritt, op.cit. 153.

5. Vasiliji Grigorović Barski, Vtoroe posvestenie Svatoi Gori Atonskoi, Petersburg 1884, 149.

6. Pierre Belon, Les observations de plusieurs singularités et choses memorables trouvées en Grèce, Asie, Juddée, Égypte, Arabie et autres pays étranges, Paris 1553, 163. W. Smith, ibid.

7. John Galt, Voyages and travels in the years 1809, 1810 and 1811, containing statistical, commercial and miscellaneous observations on Gylbartar, Sardinia, Sicily, Malta, Sergio and Turkey, London 1812, 242. Ο άγνωστος περιηγητής (1826), Description géographique et historique de la Turquie d'Europe par ordre alphabetique, Paris 1828, 147.

8. K. A. Μέττζιου, Μνημεία Μακεδονικής ιστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, 416.

9. V. G. Barski, ibid.

10. P. Belon, op.cit., 168.

χρόνο της ανέγερσης του μνημείου. Ασφαλώς αυτό δεν έγινε την εποχή του Βυζαντίου, όταν, κρίνοντας από τις πηγές της εποχής εκείνης, η Θάσος ορισμένο χρονικό διάστημα βρισκόταν υπό την εξουσία των Σέρβων. Βυζαντινές πηγές αναφέρουν ότι οι αδελφοί Αλέξιος και Ιωάννης Παλαιολόγος κατόρθωσαν να κυριεύσουν το νησί της Θάσου από τους Σέρβους, καθώς και τις πόλεις Χρυσούπολης και Ανακτορόπολης. Έτσι, στα τέλη του 1356 είτε στις αρχές του 1357 ο Ιωάννης Παλαιολόγος ο πέμπτος παραχώρησε ως δώρο με χρυσόβουλο στους αδελφούς Παλαιολόγους το νησί της Θάσου και τις πόλεις. Το έγγραφο από τις 9 Μαρτίου του 1357 σώζεται μόνο σε ιταλική μετάφραση¹¹.

Ο πληθυσμός τον οποίο εύρισκαν οι οδοιπόροι ερευνητές, κρίνοντας από τα πενιχρά στοιχεία που μας άφησαν, δεν προσέλκυε την προσοχή τους. Συναντούμε το στοιχείο ότι η Θάσος κατοικούνταν από χριστιανούς¹², είτε πιο συγκεκριμένα από 6.000 Έλληνες¹³. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι κάτοικοι της Θάσου, βάσει των στοιχείων που έχουμε για το φυσικό πλούτο, ασχολούνταν με κατεργασία, λάξευμα μαρμάρου, με επεξεργασία ελιών, με παραγωγή κρασιού, με καλλιέργεια οπωροκηπευτικών προϊόντων και με εμπόριο. Ο Belon εφιστά την προσοχή του αναγνώστη και στην οικονομική διαφορά των κατοίκων, και αναφέρει ότι οι πλούσιοι κάτοικοι της Θάσου ενταφιάζονταν σε μαρμαρίνους τάφους. Την εποχή της επίσκεψης του Belon στην πόλη απλώνονταν δυσάρεστη οσμή, πράγμα το οποίο αυτός θεώρησε ως συνέπεια του τρόπου ενταφιασμού, διότι, όπως αναφέρει ο ίδιος, οι Έλληνες δεν συνήθιζαν να θάβουν τους νεκρούς και να τους σκεπάζουν με χώμα, ούτε πάλι την καύση των νεκρών¹⁴. Ίσως η Θάσος να αποτελούσε εξαίρεση επί του προκειμένου, δηλ. ως προς τον τρόπο ενταφιασμού σε άλλες περιοχές της Ελλάδας. Αλλά πολύ πιθανότερο είναι ότι πρόκειται για λανθασμένη εντύπωση του οδοιπόρου ερευνητή.

Με τη Θάσο σχετίζονται και τα ονόματα των μεγάλων πολεμιστών διαφόρων εποχών. Το λιμάνι της Θάσου αξιοποιούσε ο Μέγας Αλέξανδρος για το αγκυροβόλι των καραβιών του¹⁵. Η Θάσος είχε μεγάλη στρατηγική σημασία την εποχή της διαμάχης του Βρούτου και Κάσιου. Στο νησί αυτό βρίσκονταν οι αποθήκες του Βρούτου, ούτως ώστε ο Αντώνιος κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες ν' αποκόψει την επικοινωνία μεταξύ της Θάσου και της Νεάπολης (σημερινής Καβάλας). Στην Καβάλα γεννήθηκε ο Μεχμέτ Αλής, πράγμα που επηρέασε ουσιαστικά στο να αποκτήσει το

11. Radivoj Radic, *Vreme Jovana V Paleologa*, Beograd 1993, 282. G. Thomas, *Diplomatarium Veneto-levantinum sive Acta et Diplomata res Venetas Graecas atque Levantis illustrantia a. 1300-1454*, Venezia 1899, 166-167.

12. V. G. Barski, *ibid.*

13. P. Belon, *op.cit.*, 163.

14. V. G. Barski, *ibid.*

15. William Martin Leake, *Researches in Greece*, London 1814, 136.

νησί της Θάσου προνομιούχο θέση¹⁶.

Στο πλούσιο και εύφορο νησί της Θάσου βρίσκονταν και τα μετόχια των αγιορείτικων μοναστηριών. Ο W.M. Leake αναφέρει ότι οι αγιορείτες είχαν περίπου 55 μετόχια¹⁷ στη Θάσο και στις γειτονικές περιοχές της Μακεδονίας. Τα κτήματα της μονής του Χιλανδαρίου στο νησί αυτό μνημονεύονται και στη λογοτεχνία από τα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα. Έτσι, ο μητροπολίτης Μιχαήλο το 1886 αναφέρει ότι στο μετόχι της Θάσου υπάρχουν 2000 ελαιόδεντρα¹⁸, ενώ ο μοναχός Σάββα Χιλεντάρας γράφει το 1894 για 1800 ελαιόδεντρα, τα οποία δεν καρποφορούν κάθε χρόνο¹⁹. Η προέλευση του μετοχιού παραμένει ανεξιχνίαστη. Εκείνο το οποίο μπορούμε να πούμε με σιγουριά, κρίνοντας από πηγές του μεσαίωνα, στις οποίες δεν αναφέρεται το στοιχείο αυτό, είναι ότι το μετόχι της μονής του Χιλανδαρίου στη Θάσο αγοράσθηκε είτε αποκτήθηκε μετά τον 17ο αιώνα²⁰.

Ορισμένες περιγραφές οδοιπόρων ερευνητών από το δεύτερο ήμισυ του 18ου αιώνα μας παρέχουν έμμεση απάντηση γιατί οι οδοιπόροι περιηγητές δεν επισκέπτονταν τόσο συχνά τη Θάσο. Ήταν η ανασφαλής εποχή των Ρωσο-τουρκικών πολέμων, όταν άγνωστος οδοιπόρος περιηγητής το 1771 σημείωσε ότι αλγερινά καράβια, τα οποία εξέπλευσαν από το λιμάνι της Θεσσαλονίκης, καταστράφηκαν από τον ρωσικό στόλο στη Θάσο. Ο Άγγλος John B.S. Morritt αναφέρει ότι και παρά τα πολλά και διάφορα ενδιαφέροντα πράγματα, τα οποία προσφέρει σε μεγάλη αφθονία η Θάσος, δεν μπορεί κανείς να ξαναγυρίσει λόγω του «δυσάρεστου ταξιδιού»²¹. Άγνωστος οδοιπόρος, ερευνητής, εφιστά την προσοχή ότι είναι επικίνδυνο να βρίσκεται κανείς επί μακρού στα παράλια της Θάσου. Σύμφωνα με τον άγνωστο αυτό περιηγητή, στις 19 Σεπτεμβρίου του 1765 ο καπετάνιος ενός ενετικού καραβιού ζήτησε να του επιτραπεί παραμονή στη Θάσο. Ο καπετάνιος πλησίασε με το καράβι τις ακτές της Θάσου, αγκυροβόλησε το καράβι πλάι σ' έναν λόφο με ελαιόδεντρα. Έστειλε το διερχομένο του στον Αγά της Θάσου Γκιουμουρτζίνι να ζητήσει απ' αυτόν άδεια να μεταφέρει από την άλλη πλευρά της Θάσου σιτάρι. Επίσης, τον παρακαλούσε να του επιτρέψει να κόψει έναν κορμό δέντρου προκειμένου να αντικαταστήσει το φθαρμένο κατάρτι του καραβιού του. Προσέφερε ως δώρο στον Αγά διάφορα γλυκίσματα και του επέδωσε μια επιστολή γραμμένη στην ελληνική γλώσσα. Στην επιστολή υπέβαλε την παράκλησή του να επιτραπεί στον εκπρόσωπό του Γιώργο Γαβρά, από το χωριό Παναγία, να κόψει ένα δέντρο με το αντίτιμο των 4

16. V. G. Barski, *ibid.*

17. W.M. Leake, *ibid.*

18. Mihail, *Sveta Gora Atonska*, Novi Sad, 1886, 35.

19. Sava Hilandarac, *Istorija i opis manastira Hilandara*, Beograd 1894, 55; Sava Hilandarac, *Sveta Gora*, Beograd 1989, 169.

20. Aleksandar Fotić, *Sveta Gora I Hilandar u Osmanskom carstvu XV-XVIII vek*, Beograd 2000, 394.

21. J. B.S. Morritt, *op.cit.*, 152.

cekin (χρυσό νόμισμα, ιταλικό *Zecchino*, που πήρε το όνομα από το νομισματοκοπείο *Zecca* της Ενετίας). Η κοπή εγκρίθηκε αλλά υπό τον όρο ο καπετάνιος να περιμένει στο πλοίο κοντά στο θαλάσσιο βράχο, στον οποίο βρισκόταν ένα κάστρο, ονομαζόμενο Παλαιόκαστρο. Όταν μετά από αναμονή δυο ημερών δεν εμφανίστηκε κανείς, ομάδα ναυτών βγήκαν για κυνήγι. Όμως, γρήγορα κατόπιν αυτού, γύρισαν να πάρουν τα όπλα, διότι τους επετέθηκαν, δύο ναύτες σκοτώθηκαν και ένας τραυματίστηκε²².

Οι αλλοδαποί οδοιπόροι μελετητές καθ' οδόν σταματούσαν στη Θάσο, είδαν και έντονα απόλαυσαν τις ομορφιές του τοπίου, θαύμασαν την αρχαία και βυζαντινή κληρονομιά και ορισμένες φορές έδωσαν λανθασμένες ερμηνείες για ορισμένα φαινόμενα. Ορισμένες περιγραφές οδοιπόρων παρέχουν δυνατότητα για έναν καλύτερο προσανατολισμό και μας υποδεικνύουν ποια πολιτιστικά μνημεία θα μπορούσαμε να γνωρίσουμε. Πλην όμως, ο λαός της Θάσου, τα ήθη και τα έθιμα αυτού, οι παραδόσεις, οι μύθοι και τα τραγούδια του δεν έχουν καταγραφεί και ως εκ τούτου και η ψυχή της Θάσου παρέμεινε άγνωστη και κρυμμένη.

22. Κ. Α. Μέττζιου, *op.cit.*, 416.